

UDK 811.111'243:81'42
811.112.2'243:81'42
Izvorni znanstveni rad
Prilježeno 17. 5. 2023.
DOI: 10.38003/zrffs.16.5

Leonard Pon
Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet
HR-31000 Osijek, Lorenza Jägera 9
lpon@ffos.hr
<https://orcid.org/0000-0002-2905-5828>

Marija Petrić
OŠ Ivana Filipovića, Račinovci
HR-32262 Račinovci, Ulica Ante Starčevića 1
petricmarija164@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0000-3903-0168>

INTERAKTIVNI METADISKURSNI OZNAČIVAČI U INOJEZIČNIM TEKSTOVIMA NA RAZINI B2

Sažetak

Diskursna je kompetencija odlučujuća komponenta u strukturi komunikacijske jezične kompetencije te uključuje sposobnost uspostavljanja kohezije i koherencije pri proizvodnji tekstova. Uz izricanje i nizanje propozicija u smislenu cjelinu, proizvodnja teksta podrazumijeva i uporabu određenih jezičnih sredstava čija je funkcija eksplicitno označavanje odnosa između dijelova teksta. Ta se jezična sredstva uglavnom mogu obuhvatiti terminom interaktivni metadiskursni označivači (Hyland 2005).

Ključni je aspekt ovladavanja stranim jezikom na razini B2 prema ZEROJ-u sposobnost stvaranja dobro strukturiranih i koherentnih, duljih tekstova. Koherentnosti teksta može doprinijeti primjerena uporaba interaktivnih metadiskursnih označivača zato što oni mogu nadomjestiti nedostatke na razini tematske strukture ili učiniti jasnijim odnose među propozicijama.

Ovaj rad proučava osobine uporabe interaktivnih metadiskursnih označivača inojezičnih govornika engleskoga i njemačkoga jezika na razini B2 prema ZEROJ-u. Sudionici su istraživanja izvorni govornici hrvatskoga jezika prosječne dobi 19,63 godina (SD = 1,244) koji su engleski ili njemački jezik učili kao prvi strani jezik. Zadatom pisanja prikupljen je korpus argumentacijskih eseja koji sadrži 82 teksta po jeziku. Ti su tekstovi analizirani s obzirom na uporabu interaktivnih metadiskursnih označivača, a primijenjena je Hylandova (2005) klasifikacija u kojoj se razlikuju označivači prijelaza, označivači okvira, endoforički označivači, dokazivači i tumači. Za analizu je upotrijebljen alat Sketch Engine, a za statističku obradu podataka dobivenih kvalitativnom analizom program SPSS 20.

Učestalost uporabe označivača okvira, prisutnost izraza tipičnih za višu razinu komunikacijske jezične kompetencije, raspon pojedinih skupina interaktivnih metadiskursnih označivača te udio neprimjereno uporabljenih izraza upućuje na bolju ovladanost interaktivnim metadiskursnim označivačima u skupini inojezičnih

govornika engleskoga jezika u odnosu na govornike njemačkoga. Uporaba izraza za označavanje redosljeda koraka u argumentaciji u sudionika obiju skupina otkriva određene nedostatke s obzirom na sposobnost globalne organizacije teksta. U pojedinih se sudionika neovisno o jeziku uočava uporaba izraza tipičnih za govorni registar.

Analizom tekstova sudionika može se samo utvrditi, no ne i obrazložiti slučajeve neprimjerene uporabe interaktivnih metadiskursnih označivača. Bolje bi razumijevanje ovladavanja interaktivnim metadiskursnim označivačima bilo moguće ostvariti uvidom u kognitivne procese korištenjem psiholingvističkih metoda istraživanja tijekom ili nakon zadataka pisanja.

Ključne riječi: diskursna kompetencija, engleski kao strani jezik, interaktivni metadiskursni označivači, njemački kao strani jezik, razina B2

1. Uvod

Ovladavanje stranim jezikom složen je proces kojemu je cilj razvijanje sposobnosti sporazumijevanja. Uz ovladavanje glasovima od kojih neke nije susreo u svojem materinskom jeziku, učenik stranoga jezika prolazi i tijekom procesa dugotrajnoga ovladavanja vokabularom i gramatičkim pravilima kako bi mogao razumjeti i proizvoditi iskaze na stranome jeziku. No kako se stvarna komunikacija, bila ona usmena ili pisana, odvija u situacijskim kontekstima za koje su se u jezicima razvile razne tekstne vrste, proces ovladavanja stranim jezikom uključuje i znanja o tekstu, tekstnim vrstama i s tim povezanim sociolingvističkim i pragmatičkim aspektima jezične uporabe. Ta razina uključuje i znanja o metadiskursu i uporabi jezičnih sredstava za organizaciju propozicija u tekstu kako bi se slušatelju/čitatelju uspješno prenijela željena poruka. Spomenuta se jezična sredstva mogu označiti izrazom *interaktivni metadiskursni označivači* (Hyland 2005).

Sustavnim pregledom triju baza, Web of Science, Scopus i Google Scholar, Hyland (2017) utvrđuje izrazit porast u broju studija metadiskursa. Pritom je u analizama najzastupljeniji engleski kao strani jezik, a od ostalih su jezika najčešće analizirani perzijski, kineski i španjolski, s time da je težište istraživanja na persuazivnoj ulozi metadiskursa, a istraživani korpusi sadrže mali raspon tekstnih vrsta, prije svega pisanoga jezika. Gotovo se beziznimno govori o kulturološki uvjetovanim retoričkim strategijama i utjecaju materinskoga jezika na pisanu proizvodnju u stranome jeziku. Ovaj rad proučava uporabu interaktivnih metadiskursnih označivača izvornih govornika hrvatskoga jezika na engleskome i njemačkome kao stranim jezicima. Rezultati analize pisane produkcije otkrivaju kako izvorni govornici hrvatskoga jezika, jednoga od slabije zastupljenih jezika u tome području istraživanja, vladaju spomenutim jezičnim sredstvima u pismenome izražavanju na engleskome i njemačkome jeziku.

2. Komunikacijska jezična kompetencija, diskursna kompetencija i metadiskurs

Uz samostalnost u ovladavanju jezikom i međukulturnu komunikacijsku kompetenciju, stjecanje komunikacijske jezične kompetencije jedan je od glavnih ciljeva učenja i poučavanja stranoga jezika. Komunikacijska jezična kompetencija podrazumijeva i jezično posredovanje, sposobnost učenika za jezično primanje i proizvodnju govornoga

i pisanoga sadržaja.¹ Različiti modeli komunikacijske kompetencije kao jednu od sastavnica sadrže diskursnu kompetenciju. Mjesto se te kompetencije u strukturi komunikacijske jezične kompetencije razlikuje od modela do modela, a slično vrijedi i za njezin sadržaj. Prema ZEROJ-u (2005, 2020) diskursna se kompetencija odnosi na poznavanje načela jezične uporabe prema kojima se strukturiraju i organiziraju poruke te obuhvaća generičke aspekte poput tematskoga razvoja te kohezije i koherencije. U vezi s jezičnom proizvodnjom na razini B2 u opisu skale za tematski razvoj spominje se sposobnost uvažavanja konvencionalne strukture komunikacijskoga zadatka, a u opisu skale za koherenciju i koheziju navodi se sposobnost proizvodnje tekstva koji su općenito dobro strukturirani i koherentni kao i sposobnost uporabe niza veznih i ostalih kohezivnih sredstava. Zaključujući pregled različitih modela komunikacijske jezične kompetencije i nabrajajući što bi sve bio sadržaj diskursne kompetencije kao jedne od njezinih komponenata, Bagarić Medve i Pavičić Takač (2013: 178) navode:

elemente vezane uz retoričku organizaciju teksta, odnosno konvencije za strukturiranje različitih vrsta pisanih i usmenih tekstova (npr. kako strukturirati esej, formalno pismo, predavanje, kako strukturirati odlomke unutar određene tekstne vrste). Te konvencije variraju ne samo od jedne tekstne vrste do druge unutar jedne jezične zajednice nego su i kulturološki uvjetovane.

Očito su jezična sredstva koja se naziva interaktivnim metadiskursnim označivačima važna za diskursnu kompetenciju: njima se ostvaruje kohezija i koherentnost teksta te ih se može promatrati dijelom retoričkih strategija »kojima autor olakšava čitatelju/slušatelju snalaženje u tekstu te ga vodi prema željenoj interpretaciji teksta« (Balažić Bulc i Požgaj Hadži 2017: 134). Studije u kojima se povezivalo strukturu diskursa (uključujući uporabu metadiskursnih označivača) i razumijevanja upućuju na važan doprinos tih sredstava u ostvarivanju koherentnosti teksta. U istraživanju koje je provela Tyler (1992), sudionici istraživanja slušali su predavanje izvornoga i neizvornoga govornika engleskoga jezika, a rezultati su jasno pokazali da usmeno izlaganje neizvornoga govornika u usporedbi s izvornim pokazuje nedostatke u području leksičkih diskursnih označivača, leksičke specifičnosti i sintaktičke inkorporacije, što utječe na razumijevanje. Iz navedenoga proizlazi da su primjerena uporaba pojedinih metadiskursnih označivača i poznavanje njihovih funkcija preduvjet za uspješno, a prije svega smisleno sporazumijevanje na stranome jeziku, pa stoga ne čudi da *metadiskurs* postaje sve češćom temom suvremenih lingvističkih istraživanja. *Metadiskurs* je relativno nov pojam, a prvi se put javlja 1959. godine: upotrebljava ga lingvist Zellig Harris kako bi objasnio ciljeve jezične uporabe koje autor ostvaruje u pisanome ili govornome obliku (Hyland 2005: 3). U međuvremenu postoje različite lingvističke interpretacije i klasifikacije pojma *metadiskurs*. Metadiskurs obuhvaća jezična sredstva kojima se upućuje na tekst, autora ili čitatelja teksta, no ne razumije se kao diskurs o bilo kojemu diskursu, nego kao upućivanje na aktualni diskurs odnosno tekst (Ädel 2006: 29). Kao dvije glavne retoričke funkcije metadiskursa u pisanome tekstu Ädel razlikuje vođenje i interakciju: prvo se odnosi na vođenje

1 Vidi poglavlje C *Kurikuluma nastavnoga predmeta Engleski jezik i Njemački jezik za osnovne škole i gimnazije*. <https://mzo.gov.hr/istaknute-teme/odgoj-i-obrazovanje/nacionalni-kurikulum/predmetni-kurikulumi/539> (3. listopada 2023.)

čitatelja i komentiranje jezične uporabe u tekstu (metatekst), a drugo na interakciju s pretpostavljenim čitateljem. Uz Ädel, i drugi su lingvisti svojim teorijama pridonijeli boljemu razumijevanju metadiskursa. Tako Vande Kopple, kao i Ädel, razlikuje dvije dimenzije metadiskursa pri čemu koristi drukčiju terminologiju te navedene dimenzije naziva *tekstualnom* i *interpersonalnom* (Kopple 2012: 38–39). *Tekstualna* dimenzija proučava na koji su način dijelovi teksta posloženi u smislenu cjelinu, a *interpersonalna* se odnosi na dijelove teksta kojima autor izražava vlastite stavove (Kopple 2012: 38–39). Crismoreova teorija metadiskursa polazi od toga da metadiskurs ima barem pet različitih funkcija, semantičku, psihološku, društvenu, komunikativnu i retoričku, te da je u pisanoj interakciji prisutan još od srednjega vijeka (Weixuan i Jikun 2014: 152). Naposljetku, Hylandova teorija metadiskursa nadovezuje se na Ädelovu jer i Hyland razlikuje dvije njegove dimenzije, a naziva ih *interaktivnom* i *interakcionalnom*. Interaktivna se dimenzija odnosi na proizvodnju sadržaja koja će svakomu sudioniku komunikacije biti jasna i uvjerljiva, a interakcionalna dimenzija obuhvaća autorove stavove i stavove čitatelja, ali i načine na koji autor i čitatelji ostvaruju komunikaciju govorom i tekstom (Hyland 2005: 49–54). Upravo jezična sredstva kojima se ostvaruje interaktivna dimenzija metadiskursa, interaktivni metadiskursni označivači, predmet su ovoga rada.

3. Rezultati prethodnih istraživanja

Iz pregleda aspekata uporabe (interaktivnih) metadiskursnih označivača inojezičnih govornika, kojima su se bavila dosadašnja istraživanja, može se uočiti njihova složenost i njihovo značenje u sporazumijevanju (na stranome jeziku).

U središtu dijela prethodnih istraživanja uporabe metadiskursnih označivača inojezičnih govornika nalazi se usporedba inojezičnih i izvornih govornika. Tako Williams (1992) uspoređuje spontani i planirani govor izvornih i neizvornih govornika engleskoga jezika s obzirom na uporabu metadiskursnih označivača i s obzirom na procjenu raznih dimenzija govornikova jezičnoga umijeća i sposobnosti objašnjavanja na ljestvici od nula (0) do tri (3). Neizvorni govornici, od kojih je osam izvornih govornika korejskoga i četrnaest izvornih govornika mandarinskoga, rabe više metadiskursnih označivača u planiranome govoru, koji je istovremeno procijenjen kao razumljiviji od neplaniranoga, a u izvornih govornika engleskoga jezika nije utvrđena takva razlika između spontanoga i planiranoga govora. Yüksel i Kavanoz (2018) usporedili su učenički korpus 316 tekstova turskih govornika engleskoga jezika s korpusima dviju skupina izvornih govornika engleskoga jezika (studenata kao pisaca početnika u struci za koju se obrazuju te stručnjaka raznih profila kao naprednih korisnika jezika) te su pri tome utvrdili da sve tri skupine najčešće rabe označivače prijelaza (engl. 'transitions'). Dok se u sva tri korpusa najučestalije javljaju izrazi *and*, *but* i *because*, raspon je tih označivača u objema skupinama izvornih govornika veći te obuhvaća i izraze poput *conversely*, *nonetheless* i *in contrast*. Iako je učestalost označivača okvira (engl. 'frame markers') u tekstovima neizvornih govornika gotovo dvostruko veća, oni imaju poteškoće s uporabom izraza kojima se najavljuje cilj ili promjena teme. U studiji koju su provele Pavičić Takač i Vakanjac Ivezic (2019) promatra se uporaba označivača okvira prema Hylandovu modelu u korpusu od 80 tekstova studenata na početku preddiplomskoga studija čija je ovladanost engleskim jezikom na razini B2. Za usporedbu je upotrijebljen korpus

tekstova izvornih govornika engleskoga jezika LOCNESS (2019: 56). Ustanovljeno je da se inojezični govornici unutar skupine označivača okvira najčešće koriste izrazima za izricanje redosljeda i imenovanje etape u argumentaciji (Pavičić Takač i Vakanjac Ivezić 2019). Učestalost uporabe svih podvrsta označivača okvira u inojezičnih je govornika veća nego u izvornih govornika engleskoga, no izvorni govornici funkciju označavanja okvira ostvaruju na implicitan način.

Drugi su se istraživači usredotočili na usporedbu bolje i slabije ocijenjenih tekstova s obzirom na uporabu metadiskursnih označivača. Tako su Intaraprawat i Steffensen (1995) na jednome američkom sveučilištu analizom jezične proizvodnje ispitanika, koji engleski uče kao drugi jezik, raznih prvih jezika utvrdili da bolji tekstovi nadilaze slabije s obzirom na učestalost uporabe i raspon metadiskursnih označivača. Bolji tekstovi odlikuju se većom raznolikošću vokabulara i sintaktičkih konstrukcija u funkciji metadiskursa, a slabiji tekstovi sadrže jednostavne gramatičke konstrukcije. Noble (2010) je provela istraživanje na jednome australskom sveučilištu na kojemu ispitanici raznih prvih jezika, kao što su mandarinski, kantonski i korejski, pohađaju poslovni studij i računarstvo na engleskome jeziku. U analizi 80 argumentacijskih eseja s obzirom na uporabu logičkih konektora, označivača okvira, tumača i autoreferiranja, Noble (2010) je ustanovila da slabije ocijenjeni tekstovi u engleskome kao drugom jeziku sadrže konektore tipične za govorni engleski jezik (*but, so*), a bolje ocijenjeni tekstovi, koji se odlikuju većom učestalošću uporabe i većim rasponom konektora, sadrže više konektora tipičnih za formalni pisani registar. Zanimljiv je nalaz da manja učestalost konektora ne znači da je tekst slabije kvalitete. Naime, detaljnim pregledom tekstova autorica je utvrdila da u nekim slučajevima uporaba leksičkih lanaca nadomješta uporabu konektora u stvaranju kohezije teksta (Noble 2010: 159). U istraživanju koje su proveli Shi i Han (2014) promatrana je uporaba metadiskursnih označivača u 80 inojezičnih tekstova na engleskome jeziku sudionika čiji je materinski jezik kineski. Utvrđeno je da nema razlika u broju različitih metadiskursnih označivača, no studenti čiji su tekstovi bolje ocijenjeni rabe interaktivne metadiskursne označivače, posebno podvrstu označivači prijelaza (engl. 'transitions'), sa statistički značajno većom učestalošću od studenata čiji su tekstovi slabije procijenjeni.

U nekim se studijama promatrao odnos između uporabe metadiskursnih označivača i razine komunikacijske jezične kompetencije. Polazeći od analize slučaja s trima sudionicima izvornih govornika španjolskoga jezika odrasle dobi, Kibler i suradnici (2014) ustanovili su da se usmene prezentacije na engleskome kao stranome jeziku na višim razinama odlikuju većim rasponom označivača okvira ostvarenih klauzama i spojem više klauza. Intaraprawat i Steffensen (1995) proveli su studiju u kojoj su ispitanici razvrstani u dobre i slabije s obzirom na rezultat na testu TOEFL² te su utvrdili da je kvaliteta njihovih tekstova sukladna razini komunikacijske jezične kompetencije jer uporabu metadiskursnih označivača naprednijih učenika redovito obilježava veća raznolikost.

Uporabu metadiskursnih označivača, potaknutu potrebom za održavanjem komunikacije, promatrao je Jokić (2017) proučavajući snimljene neformalne razgovore studenata na razmjeni, koji su unatoč velikoj heterogenosti skupine

2 Iako uspoređivanje rezultata na testu TOEFL i razina ZEROJ-a nije jednostavno, prema podacima u radu Intaraprawat i Steffensen 1995: 256 čini se da se u bolju skupinu ubrajaju ispitanici koji bi prema ZEROJ-u bili na razini B2, a u slabiju oni na razini B1.

učinkovito upotrebljavali metadiskursne označivače na engleskome kao stranome jeziku. Primjerice, uočio je strategiju za najavu govornoga čina koja uključuje eksplicitno korištenje izraza *question* i *ask*.

Pojedini su se istraživači usmjerili na ispitivanje transfera iz materinskoga jezika u području uporabe metadiskursnih označivača. Analizom korpusa ekonomskih tekstova na engleskome jeziku Mauranen (1993) je ustanovila da tekstovi finskih autora sadrže dvostruko manje označivača nego tekstovi izvornih govornika engleskoga, s time da se potonji odlikuju i gomilanjem različitih vrsta metadiskursnih označivača. Navedena se razlika objašnjava implicitnošću kao važnim obilježjem retoričkih strategija koje ispitanici prenose iz materinskoga jezika. Na primjeru tekstova ekonomske struke Valero-Garcés (1996) pokazuje da angloamerički govornici rabe više metadiskursnih označivača nego španjolski govornici engleskoga i da se potonji ističu rijetkim korištenjem označivača okvira te naposljetku zaključuje da je tu riječ o španjolskim retoričkim strategijama prenesenima u engleski tekst. Proučivši interakcijske metadiskursne označivače u opisivačkim i argumentacijskim esejima inojezičnih govornika engleskoga čiji je materinski jezik kineski, poljski ili španjolski, Hong i Cao (2014) ustanovili su statistički značajne razlike među jezicima s obzirom na sve vrste interakcijskih označivača osim ograđivača (engl. 'hedges'), što objašnjavaju transferom iz prvoga jezika.

Na uporabu metadiskursnih označivača utječe i struka. Hyland je analizom disertacija utvrdio „znatne razlike“ u učestalosti uporabe pojedinih vrsta metadiskursnih označivača među šest različitih disciplina zaključivši da su te razlike u uskoj vezi s normama i očekivanjima kulturne i profesionalne zajednice (2004b: 148).

U nekim se istraživanjima promatrao utjecaj metadiskursnih označivača u tekstu na razumijevanje teksta. U studiji koja je obuhvatila 43 neizvorna govornika engleskoga s ciljem stjecanja uvida u utjecaj metadiskursa i organizacije diskursa na razumijevanje i dosjećanje, Reitbauer (2001) je utvrdila da se sudionici bolje dosjećaju propozicija u tekstu s više metadiskursnih označivača, s time da se gotovo uvijek dosjećaju propozicije uvedene označivačem okvira iako je prema autoričnim riječima ponekad označivač okvira jedino čega se sudionik dosjetio. Koristeći se dvjema inačicama usmenoga izlaganja, jednom koja sadrži i jednom koja ne sadrži metadiskursne označivače, Aguilar Pérez i Arnó Macià (2002) zaključuju da inojezični govornici niže razine komunikacijske jezične kompetencije puno bolje razumiju predavanje na engleskome jeziku zasićena metadiskursnim označivačima nego predavanje bez metadiskursnih označivača, a u slučaju naprednijih inojezičnih govornika taj učinak izostaje. U istraživanju u kojemu je sudjelovalo 45 iranskih studenata engleskoga kao stranoga jezika, primjenom zadatka čitanja s razumijevanjem (Zarrati i sur. 2014), utvrđeno je da se bolji rezultati ostvaruju čitanjem teksta obogaćena metadiskursnim označivačima bez obzira na razinu komunikacijske jezične kompetencije, s time da je uloga metadiskursnih označivača izraženija u akademskim nego u općim tekstovima. Budući da su metadiskursni označivači važan aspekt diskursne kompetencije, dio se istraživača okrenuo pitanju dosega eksplicitne poduke u procesu ovladavanja tim jezičnim sredstvima. U istraživanju s 19 izvornih govornika engleskoga jezika Hernández (2008) je dokazao pozitivan učinak eksplicitne poduke i izlaganja učenika velikoj količini primjera jezičnoga oblika u jezičnome unosu (engl. 'input flood') na

uporabu diskursnih markera tijekom usmene komunikacije na španjolskome kao stranome jeziku. Sadeghi i Kargar (2014) dokazali su pozitivan utjecaj eksplicitne poduke u području diskursnih markera na kvalitetu inojezičnih tekstova na engleskome jeziku u ispitanika koji su izvorni govornici perzijskoga. Pozitivan učinak poduke diskursnih markera na govor na engleskome kao stranome jeziku dokazali su Davatgari Asl i Moradinejad (2016) eksperimentom s izvornim govornicima iranskoga. Niz je autora analizirao uporabu konektora u inojezičnim tekstovima u kontekstu uspostavljanja kohezije i koherencije teksta iz perspektive diskursne kompetencije, a ne u okviru paradigme metadiskursa (Milton i Tsang 1996; Granger i Tyson 1996; Bolton et al. 2002; Tankó 2004; Chen 2006; Carrió-Pastor 2013; Breindl 2016; Pon i Kramarić 2017). Njihovo poimanje konektora umnogome odgovara poimanju označivača prijelaza i označivača okvira, a rezultati pokazuju da inojezični govornik neke od tih jezičnih sredstava rabi prečesto, da pokazuje ovladanost manjim rasponom tih sredstva te da ne poznaje stilska obilježja njihove uporabe.

4. Cilj rada i metodologija istraživanja

S obzirom na važnost interaktivnih metadiskursnih označivača za organizaciju teksta, dijelom proturječne rezultate o odnosu učestalosti uporabe pojedinih vrsta i kvalitete teksta, ulogu materinskoga jezika i podzastupljenost istraživanja ove teme u kontekstu hrvatskoga kao materinskoga jezika, cilj je ovoga rada stjecanje spoznaja o uporabi tih sredstava u hrvatskih učenika engleskoga i njemačkoga jezika. Istraživanje će osim kvantitativnih ponuditi i kvalitativne rezultate. Cilj se rada ostvaruje analizom argumentacijskih eseja dviju skupina ispitanika kako bi se odgovorilo na sljedeća istraživačka pitanja:

1. Kolika je učestalost i kakva je primjerenost uporabe interaktivnih metadiskursnih označivača u argumentacijskim esejima na engleskome kao stranome jeziku?
2. Kolika je učestalost i kakva primjerenost uporabe interaktivnih metadiskursnih označivača u argumentacijskim esejima na njemačkome kao stranome jeziku?
3. Koje su sličnosti i razlike s obzirom na učestalost, primjerenost i osobitosti uporabe interaktivnih metadiskursnih označivača u argumentacijskim esejima između engleskoga i njemačkoga kao stranih jezika?

Korpus za ovo istraživanje čine argumentacijski eseji prikupljeni zadatkom pisanja za razinu B2.³ Zadatak pisanja proveden je pod istim uvjetima sa svim ispitanicima (raspoloživo vrijeme za pisanje u trajanju od 75 minuta bez mogućnosti korištenja priručnika, gramatika ili rječnika), a svi su ispitanici izvorni govornici hrvatskoga jezika koji su u vrijeme provedbe zadatka pisanja bili na početku preddiplomskoga studija. Kako su za upis na studij morali položiti ispit više razine iz engleskoga/

3 Zadatak pisanja razvijen je i proveden u okviru projekta IP-2016-06-5736 – *Koherencija pisanoga teksta u inome jeziku: hrvatski, njemački, engleski, francuski i mađarski jezik u usporedbi* (KohPiTekst) (Bagarić Medve, Vesna, HRZZ-2016-06).

njemačkoga jezika na državnoj maturi, polazi se od toga da njihova ovladanost engleskim/njemačkim jezikom odgovara razini B2 prema ZEROJ-u,⁴ ali i od toga da su imali posebnu pripremu za pisanje argumentacijskoga eseja.

Tablica 1. Podatci o ispitanicima

		Prva skupina ispitanika	Druga skupina ispitanika
Strani jezik ispitanika		engleski	njemački
Broj ispitanika	M	25	23
	Ž	57	59
	ukupno	82	82
Dob ispitanika (M)		19,66	19,59
Godine učenja stranoga jezika (M)		13,07	9,87

Iz navedenih podataka o ispitanicima u tablici 1 razvidno je da postoji razlika u prosječnoj broju godina učenja stranoga jezika: prva skupina ispitanika uči engleski dulje nego što druga skupina ispitanika uči njemački. Neparometrijskim Mann-Whitneyjevim U-testom⁵ utvrđeno je da je ta razlika statistički značajna ($U = 1069,000$, $z = -6,999$, $p = ,000^{**}$).

U nastavku se navodi primjer zadatka pisanja.

Some people claim that life in the city has many advantages. Others think exactly the opposite.

Write a composition with the title **Life in the city** in which you present both points of view, express your opinion and give supporting arguments.

Write a composition of 200 – 230 words.

Prikupljeno je po 82 teksta za oba jezika, a tablica 2 sadrži točne podatke o strukturi korpusa.

Tablica 2. Podatci o strukturi korpusa

	Engleski	Njemački
Broj tekstova	82	82
Ukupan broj rečenica u korpusu	1193	1433
Prosječan broj rečenica u tekstu	14,6	17,5
Ukupan broj riječi u korpusu	20214	20480
Prosječan broj riječi u tekstu	246,5	249,8
Prosječan broj riječi u rečenici	17,4	14,8

4 Vidi uvodni tekst na stranici 5 *Ispitnoga kataloga za državnu maturu 2022./2023.* (za engleski jezik i za njemački jezik). <https://www.ncvvo.hr/ispitni-katalozi-za-drzavnu-maturu-2022-2023> (2. listopada 2023.)

5 Za provjeru postojanja statistički značajnih razlika između tekstova na engleskome i njemačkome jeziku s obzirom na izostanak normalnosti distribucije promatranih podataka, u ovome je radu umjesto parametrijskoga bilo nužno provesti neparometrijski test.

Korpusi argumentacijskih eseja na engleskome i njemačkome jeziku sličnoga su opsega. Budući da se može uočiti izvjesna razlika s obzirom na broj rečenica, neparametrijskim Mann-Whitneyjevim U-testom provjereno je postoje li statistički značajne razlike između korpusa s obzirom na pojedine varijable. Rezultati pokazuju statistički značajnu razliku između korpusa s obzirom na broj rečenica ($U = 1836,000$, $z = -5,039$, $p = ,000^{**}$) i prosječnu dužinu rečenica ($U = 1734,000$, $z = -5,354$, $p = ,000^{**}$): tekstovi na engleskome jeziku imaju manji broj rečenica, a te se rečenice sastoje od većega broja riječi. Može se reći da je taj podatak u skladu s gore navedenim podatkom o prosječnoj broju godina učenja stranoga jezika. Budući da je prosječan broj godina učenja engleskoga jezika veći, ali i da je izloženost engleskomu jeziku veća i raznovrsnija, ta skupina ispitanika trebala bi između ostaloga imati i veći raspon u području vokabulara i sintaktičkih struktura, što je preduvjet za proizvodnju sintaktički i semantički složenijih, a time i dužih rečenica. Analiza je interaktivnih metadiskursnih označivača provedena primjenom Hylandove klasifikacije (2005).

Tablica 3. Klasifikacija interaktivnih metadiskursnih označivača

Kategorija ⁶	Funkcija	Primjer ⁷
označivači prijelaza (engl. <i>transitions</i>)	izricanje semantičkoga odnosa među glavnim rečenicama	<i>in addition; but; thus; and / aber; und; zudem; während</i>
označivači okvira (engl. <i>frame markers</i>)	upućivanje na govorne činove, korake u raspravi, prijelaze iz jednoga u drugi dio teksta; označavanje redoslijeda argumenata	<i>finally; to conclude; my purpose is / alles in allem; zuerst; als Zweites</i>
endoforički označivači (engl. <i>endophoric markers</i>)	upućivanje na informacije iz drugih dijelova teksta	<i>noted above; see Fig; in section 2 / wie oben gesagt; in Kapitel 3</i>
dokazivači (engl. <i>evidentials</i>)	upućivanje na informacije iz drugih izvora/tekstova	<i>according to X; Z states / laut X; nach Y; wie X berichtet</i>
tumači (engl. <i>code glosses</i>)	označavanje dijela teksta kao obrazloženja ili parafraze već iznesene propozicije	<i>namely; e.g.; such as; in other words / nämlich; z. B.; wie zum Beispiel</i>

Identificiranje metadiskursnih označivača u engleskim tekstovima provedeno je u dvama koracima. U prvome je koraku korpus pretraživan alatom Sketch Engine prema Hylandovu popisu (2005: 218ff). Pregledom tako izdvojenih izraza u kontekstu utvrdilo se imaju li metadiskursnu ulogu s obzirom na to da ti

6 U nastavku teksta rabe se hrvatski termini za pojedine metadiskursne označivače koji su navedeni u ovoj tablici. Gotovo iste nazive rabe i Balažić Bulc i Požgaj Hadži (2017), jedino što umjesto *označivači prijelaza* rabe izraz *prijelazi*.

7 Svi su jezični primjeri za engleski jezik preuzeti iz tablice 3.1. u Hyland (2005: 49). Kao primjeri za njemački jezik navedeni su odgovarajući izrazi koji se inače rabe kao metadiskursni označivači u tekstovima na njemačkome jeziku.

izrazi u nekim kontekstima mogu, a u drugima ne moraju biti uporabljeni u ulozi metadiskursa.⁸ U drugome je koraku uslijedio detaljan pregled svih tekstova kako bi se utvrdilo ima li još izraza u ulozi metadiskursnih označivača, a da se ne nalaze na popisima. Identificiranje metadiskursnih označivača u njemačkim tekstovima provedeno je detaljnim pregledom tekstova kako bi se utvrdilo kojim se izrazima koristi kao metadiskursnim označivačima jer prema našim saznanjima ne postoji popis metadiskursnih označivača u njemačkome jeziku kakav postoji za engleski jezik. U analizi obaju korpusa posebno su bilježeni metadiskursni označivači za koje se ustanovila netočnost odnosno neprimjerenost uporabe.

5. Rezultati i rasprava

Podatci o učestalosti interaktivnih metadiskursnih označivača u ovome poglavlju izraženi su apsolutnim (*f*) i relativnim frekvencijama (*rf*). Relativna frekvencija (*rf*) odnosi se na broj metadiskursnih označivača na tisuću riječi teksta. Rezultati analize engleskoga korpusa nalaze se u sljedećoj tablici.

Tablica 4. Učestalost i (ne)primjerenost uporabe interaktivnih metadiskursnih označivača u argumentacijskim esejima na engleskome jeziku

	Učestalost uporabe			Neprijmjerena uporaba		
	<i>f</i>	<i>rf</i>	Udio	<i>f</i>	<i>rf</i>	Udio
Označivači prijelaza	582	28,8	64,4 %	34	1,7	54,8 %
Označivači okvira	249	12,3	27,5 %	18	0,9	29,0 %
Tumači	69	3,4	7,6 %	10	0,5	16,1 %
Endoforički označivači	4	0,2	0,4 %	0	0,0	0,0 %
Ukupno	904	44,7	100,0 %	62	3,0	100,0 %

Izuzetno je visoka zastupljenost označivača prijelaza (64,4 %), što govori o potrebi ispitanika za eksplicitnim označavanjem odnosa među propozicijama. Unutar te kategorije najzastupljeniji su označivači koji izriču usporedbu odnosno koji izriču da su argumenti slični ili različiti (Hyland 2005: 50): *although, but, but also, contrary to, even though, however, on the contrary, on the other hand, on the other side, opposed to* i *whereas*. Prema prethodnim istraživanjima (Yüksel i Kavanoz 2018; Pavičić Takač i sur. 2020), raspon i sastav tih označivača nadilazi niže razine komunikacijske jezične kompetencije. U okviru kategorije označivača okvira, koji se pojavljuju rjeđe od označivača prve kategorije, najučestaliji su oni koji se rabe za eksplicitno označavanje redoslijeda argumenata: *another, finally, first, first and foremost, first of all, firstly, last but not least, lastly, next, second of all, secondly, thirdly, to begin with* i *to start with*. Najčešći je tumač *for example*, a izraza u funkciji preostale dvije kategorije (gotovo) nema.

8 Iako postoje razilaženja s obzirom na definiciju, klasifikaciju i mogućnosti analize metadiskursa, postoji suglasje o potrebi uzimanja u obzir konteksta pri analizi izraza koji su potencijalno metadiskursne naravi. Ādel (2006: 25) to naglašava tvrdeći da neki jezični oblici mogu biti inherentno metadiskursne naravi, no da se nijedno pojavljivanje određenoga izraza ne može klasificirati kao metadiskursna oznaka dok se ne uzme u obzir kontekst.

Manji udio korištenih metadiskursnih označivača (6,9 %) neprimjereno je uporabljen. Uz navođenje nekoliko primjera prikazuje se u čemu se sastoji njihova neprimjerena uporaba.

U sljedećemu se primjeru pojavljuje označivač *on one hand*:

(1) *On one hand, if you live in the city, you have plenty of opportunities. It is usually easier to find a job in the city. Also it is easier to go to school, whatever kind, because usually there are more types of schools in the city and you can choose the best ones for yourself.*⁹

Taj se označivač nalazi na početku glavnoga dijela teksta. Prvi je problem u tome što u nastavku teksta ne stoji ni *on the other hand* ni neki drugi označivač suprotnoga značenja. Drugi je problem što čak ne postoji dio teksta koji bi jasno bio u suprotnosti s gore navedenim dijelom teksta i koji bi mogao biti uveden izrazom *on the other hand*: cijeli odlomak govori o prednostima života u gradu, a pojedini se nedostaci navode kao usputni komentari. Otvoreno je pitanje je li problem u poznavanju uporabe označivača *on the one hand* ili u organizaciji sadržaja teksta. A problem je i u tome što navedena sintagma nije točna (*on the one hand*) – možda je riječ o pokušaju prijevoda izraza *u neku ruku* s hrvatskoga jezika.

U tekstovima se može uočiti uporaba izraza kojima je osnovno obilježje da pripadaju neformalnomu stilu, kao što je slučaj s *but again*:

(2) *It puts before us a chance to better our cultural life, to experience the vivid nightlife of the city. But again, some take fault in the city's lack of peace and tranquillity because of it.*

U tekstovima se javljaju i drugi izrazi koji pripadaju neformalnomu stilu, poput *for starters* i *like*. Pretpostavka je da bi to mogla biti posljedica izloženosti prije svega razgovornomu neformalnomu stilu preko različitih medija.

Najviše je problema s izrazom *and*. Tako se u sljedećemu primjeru engleski izraz *and* upotrebljava na način na koji se koristi hrvatski izraz *i*:

(3) *There are and negative traits.*

Hrvatski se izraz *i* može upotrebljavati i kao veznik i kao pojačajna čestica (Silić i Pranjković 2007: 254), no engleski se izraz *and* ne može rabiti kao pojačajna čestica. Umjesto *and* moglo bi stajati *also* ili *too* – potonji dakako na kraju rečenice.

Česta je pojava gomilanje, odnosno česta uporaba izraza *and* kao u sljedećemu primjeru. Taj izraz, koji inače stoji na samome početku rečenice,¹⁰ ne uklapa se najbolje u organizaciju teksta jer rečenica u kojoj se nalazi predstavlja sljedeći korak. Odabranu bi organizaciju ovoga dijela teksta bolje podržali izrazi poput *in addition*.

(4) *There are too many people and there's always something going on. And cities are loud.*

9 Svi se jezični primjeri iz korpusa navode u izvornome obliku, bez ispravljanja pogrešaka.

10 Uporaba izraza *and* i *und* na početku rečenice vrlo je delikatno pitanje. Iako preskriptivna gramatika nije tomu naklonjena, postoje studije jezične proizvodnje izvornih govornika koje opisuju pragmatičke funkcije u kojima se *and* može upotrebljavati na početku rečenice u pisanim tekstovima (Parise 2013).

Pokušaj sustavne uporabe metadiskursnih označivača očituje se u izboru izraza kojima su uvedena dva odlomka sa suprotstavljenim argumentima: *if we look from one point of view – looking from another point of view*. No sadržajno suprotstavljeni odlomci često se uvode izrazima koji ne tvore par, npr. *first – on the other hand*. Slično se može vidjeti na nižoj razini, dakle pri označavanju koraka u argumentaciji unutar odlomka, gdje se povezano rabe izrazi poput *the main advantage – secondly* ili *the main advantage – also*. U nekim se tekstovima argumenti u jednome odlomku najavljuju izrazima *firstly* i *secondly*, a u drugome odlomku takvo označavanje u potpunosti izostaje. Sigurno je da neprimjeren odabir metadiskursnih označivača u takvim slučajevima negativno utječe na koherentnost teksta.

Pregled tekstova otkriva nepoznavanje ustaljenih oblika pojedinih metadiskursnih označivača, kao u sljedećim slučajevima: *for starter* (< *for starters*), *than* (< *then*) i *on one hand* (< *on the one hand*). Ponekad je jedina greška netočno pisanje izraza poput *never the less* (< *nevertheless*). No ovladanost tim jezičnim sredstvima u inojezičnih govornika prije svega treba promatrati s obzirom na retorički učinak, a ne isključivo gramatičku točnost, kao što to tvrde i Kibler i suradnici (2014).

Rezultati analize njemačkoga korpusa nalaze se u sljedećoj tablici.

Tablica 5. Učestalost i (ne)primjerenost uporabe interaktivnih metadiskursnih označivača u argumentacijskim esejima na njemačkom jeziku

	Ukupno			Neprijmjerena uporaba		
	<i>f</i>	<i>rf</i>	Udio	<i>f</i>	<i>rf</i>	Udio
Označivači prijelaza	923	45,1	77,4 %	76	3,7	59,4 %
Označivači okvira	179	8,7	15,0 %	33	1,6	25,8 %
Tumači	88	4,3	7,4 %	18	0,9	14,1 %
Endoforički označivači	2	0,1	0,2 %	1	0,0	0,8 %
Ukupno	1192	58,2	100,0 %	128	6,3	100,0 %

U njemačkome je jeziku zastupljenost označivača prijelaza vrlo izražena te obuhvaća 77,4 % svih pojava metadiskursnih označivača. Unutar te kategorije najučestaliji su oni koji izriču usporedbu: *aber, aber andererseits, andererseits, auf der anderen Seite, doch, einerseits, im Gegensatz dazu, jedoch, trotzdem* i *während*. S obzirom na opis razlika u obilježjima bolje i slabije procijenjenih studentskih eseja u Noble (2010), iz gornjega se popisa može zaključiti da su inojezični govornici njemačkoga ovladali i nekim izrazima tipičnima za formalni pisani registar, koje su vjerojatno naučili u okviru pripreme za polaganje državne mature. Označivači su okvira znatno niže učestalosti te obuhvaćaju samo 15,0 % svih pojava. Unutar te kategorije najčešće se rabe oni za označavanje redoslijeda argumenata: *als Erstes, als Zweites, dann, erstens, zuerst, zuletzt* i *zum zweiten*. Tumače uglavnom predstavljaju z. B., *zum Beispiel* i *beispielsweise*, a izraza u funkciji ostale dvije kategorije (gotovo) nema. Dio metadiskursnih označivača (10,7 %) neprimjeren je upotrijebljen. Tako se u sljedećemu primjeru poteškoće javljaju u drugome pojavljivanju izraza *auf der anderen Seite*.

(5) *Heute leben wir in einer Welt von Computern und das Leben in der Stadt kann uns hier viel helfen, weil es mehrere Betriebe gibt die sich mit diesem beschäftigen. Auf der anderen Seite ist das Leben in der Stadt nicht so gut wegen Luftverschmutzung. Sie kann sehr schädlich für den Körper sein. Auf der anderen Seite kann das Leben in einer Stadt mehrere Arbeitsstellen ermöglichen, was in heutiger Zeit das wichtigste ist.*

Pomno čitanje teksta pokazuje da najvjerojatnije nije problem u poznavanju značenja toga izraza, nego u organizaciji sadržaja. Prva uporaba navedena izraza služi izricanju suprotnosti između mogućnosti koje nudi grad i slabije kvalitete života u gradu uslijed zagađenja. Druga bi uporaba navedena izraza trebala izreći suprotnost između nedostatka mogućnosti zapošljavanja na selu i veće mogućnosti zapošljavanja u gradu. No problem je što je prvi element te suprotnosti (nedostatak radnih mjesta u selu) ostao neizrečen.

Izraz *im Gegenteil* u sljedećemu primjeru upotrebljava se za izricanje odnosa suprotnosti. Ta je uporaba ovdje neprikladna s obzirom na to da prethodna propozicija nema negirani dio, što je uvjet za uporabu toga izraza.

(6) *Die Verkehrsbeziehungen sind sehr gut. Man kann mit dem Bus oder mit der Straßenbahn fahren und sie fahren ziemlich oft. Im Gegenteil, das Leben in der Stadt ist nicht gut für unsere Gesundheit. Es gibt keine frische Luft und alles ist verschmutzt.*

Uzme li se u obzir da bi na tome mjestu mogao stajati izraz *auf der anderen Seite*, dolazi se do zaključka da je ova neprimjerena uporaba posljedica učenja napamet čitavih lista izraza za organizaciju teksta uz zadržavanje na semantici bez upoznavanja obilježja njihove uporabe, o čemu pišu i Pavičić Takač i Vakanjac Ivezić (2019: 64). U njemačkome se jeziku uočava neprimjerena uporaba i gomilanje označivača *und i auch* kao što je slučaj s *and* u engleskome.

(7) *Aus meiner Sicht das Leben in der Stadt ist nicht so gut, weil es für mich persönlich zu hektisch ist und ich verbrachte meine Kindheit in dem Dorf und werde auch mein ganzes Leben verbringen.*

(8) *Andererseits, gibt es auf dem Lande keinen stau, weil es weniger Autos gibt und deswegen ist auch die Luft frischer und auch sauberer als in der Stadt.*

U sljedećemu se pak primjeru javljaju označivači iste funkcije: *doch* i *aber*. Da bi se označilo kako navedena propozicija stoji u odnosu suprotnosti prema prethodnoj, u rečenici treba stajati samo jedan od tih dvaju izraza.

(9) *Doch man übersieht aber die Nachteile die das Leben in der Stadt hat.*

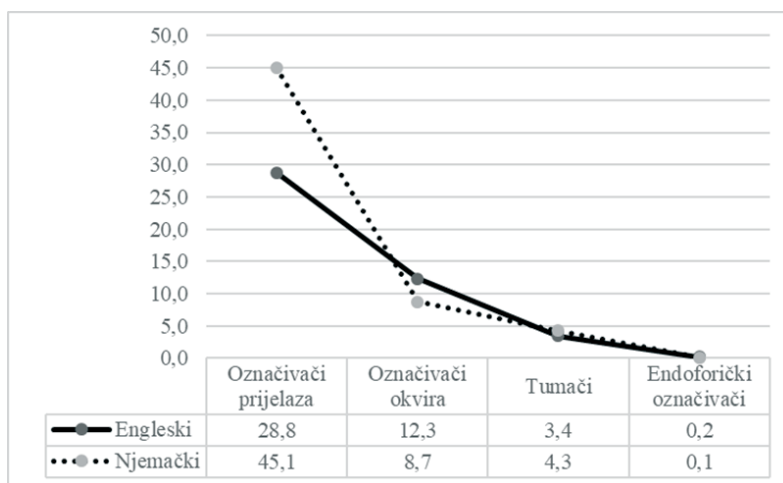
Često se za označavanje sljedećega koraka u argumentaciji rabe izrazi kao što su *auch* i *noch*, a rijetko *dann*, *außerdem* i sl. pri čemu nastaju lanci kao što je *ein weiterer Nachteil – noch ein Nachteil*. Osnovno obilježje uporabe interaktivnih metadiskursnih označivača u ovoj funkciji jest njihovo neusklađeno, neistodobno

korištenje. Tako nastaju nizovi poput *erste – andere, zuerst – noch te als Erstes – der zweite Nachteil*, s time da neke od tvrdnja u odlomku stoje bez ikakva označivača. Katkad se može uočiti nesustavna uporaba označivača na razini teksta zato što su samo u jednome odlomku tvrdnje označene izrazima *als Erstes – als Zweites – als Letztes*, a drugi je odlomak oblikovan bez označivača. U pojedinim je slučajevima prvi korak u argumentaciji označen izrazom *der erste Nachteil*, no u nastavku se ne upotrebljava ni *der zweite Nachteil* ni *zweiter* ni *Nachteil*. To je sukladno zapažanjima A. Tyler (1992), koja govori o neparalelnoj uporabi metadiskursnih označivača jer autor odstupa od organizacijske sheme kakvu je najavio izrazom *der erste Nachteil*. No često nema eksplicitnih sredstava za označavanje sljedećega koraka u argumentaciji unutar odlomka. S obzirom na nedostatke u organizaciji sadržaja odlomka, odnosno izostanak razlikovanja pojedinačnih argumenata, izostanak metadiskursnih označivača pojačava dojam nekoherentnosti odlomka.

I u njemačkome se jeziku uočava nepoznavanje oblika izraza, kao u sljedećim primjerima: *zum Beschluss* (< *zum Schluss*), *an anderer Seite* (< *auf der anderen Seite*), *für zusammenfassen* (< *zusammenfassend*), *außer das* (< *außerdem*), *alles in einen* (< *alles in allem*). U nekim se slučajevima javlja netočno pisanje metadiskursnih označivača (*auf der anderen seite* < *auf der anderen Seite*; *auserdem* < *außerdem*; *zu erst* < *zuerst*). Ponekad se uz pogrešno pisanje javljaju i druge greške u uporabi istoga izraza. Tako je u sljedećemu primjeru izraz *als Zweites* zapisan malim slovom z. Kako u pisanju ovakvih primjera griješe i izvorni govornici, to i nije najveći problem. No uporabu toga izraza obilježava i netočan oblik (*Zweite* umjesto *Zweites*) i pogrešan način sintaktičke integracije u rečenicu (izraz je na tzv. nultome, umjesto na prvome mjestu u rečenici).

(10) *Als zweite, in der Stadt passiert immer etwas.*

Iako Kibler i suradnici (2014) naglašavaju da je u vezi s ovladanošću metadiskursnim jezičnim sredstvima važnija retorička primjerenost nego gramatička, a ovdje i pravopisna točnost, treba istaknuti da njemački tekstovi nadilaze engleske po broju i raznovrsnosti takvih grešaka. No u navedenome je primjeru dodatni problem u tome što je dotični označivač sintaktički neintegriran, što je obilježje govornoga registra. S obzirom na usporedbu uporabe interaktivnih metadiskursnih označivača u argumentacijskim esejima na engleskome i njemačkome kao stranim jezicima, podatci o apsolutnim i o relativnim frekvencijama govore u prilog tomu da se u tekstovima na njemačkome jeziku interaktivni metadiskursni označivači rabe nešto učestalije nego u tekstovima na engleskome jeziku (usp. tablice 4 i 5). Rezultati Mann-Whitneyjeva U-testa potvrđuju da je ta razlika statistički značajna ($U = 1976,500$, $z = 4,571$, $p = ,000^{**}$). Budući da je važno obilježje njemačkih tekstova veći broj rečenica, u tim tekstovima postoji više prilika i/ili potreba za uporabom metadiskursnih označivača prijelaza. Stoga ne čudi podatak da njemački tekstovi imaju više interaktivnih metadiskursnih označivača.

Slika 1. Zastupljenost pojedinih interaktivnih metadiskursnih označivača u tekstovima na engleskome i njemačkome jeziku (rf)

Pregled relativnih frekvencija pojedinih vrsta interaktivnih metadiskursnih označivača (slika 1) otkriva da su označivači okvira i endoforički označivači učestaliji u tekstovima na engleskome, a ostale su dvije vrste označivača učestalije u tekstovima na njemačkome jeziku.

Tablica 6. Rezultati Mann-Whitneyjeva U-testa za varijable označivači prijelaza i označivači okvira

Varijabla	U	z	p
Broj označivača prijelaza: engleski – njemački	1423,000	-6,401	,000**
Broj označivača okvira: engleski – njemački	2564,500	-2,656	,008**

Rezultati Mann-Whitneyjeva U-testa potvrđuju da postoji statistički značajna razlika između tekstova na engleskome i njemačkome jeziku s obzirom na označivače prijelaza i označivače okvira: tekstovi na njemačkome jeziku sadrže značajno više označivača prijelaza, a tekstovi na engleskome jeziku sadrže značajno više označivača okvira (usp. sliku 1 i tablicu 6). To se može protumačiti kao bolja ovladanost aspektima diskursne kompetencije učenika engleskoga jezika. Naime, smatramo da učenik jezika upravo uporabom označivača okvira pokazuje da vodi računa o čitatelju jer rabi izraze za označavanje globalni(ji)h odnosa, onih na razini i iznad razine odlomka. Za razliku od toga, u slučaju označivača prijelaza učenik pokazuje da je svjestan potrebe eksplicitnoga označavanja odnosa među susljednim rečenicama kako bi uspješno izrazio svoju poruku, no tu je riječ o lokalnim odnosima. To što učenici engleskoga upotrebljavaju manje označivača prijelaza, svakako je i posljedica toga što engleski tekstovi sadrže manji broj rečenica zbog čega je i broj potrebnih označivača prijelaza manji.

Manja učestalost označivača prijelaza u engleskim tekstovima protumačena je kao znak više razine diskursne kompetencije. To je suprotno rezultatu Shi i Han (2014), gdje je veća učestalost te vrste označivača utvrđena u bolje ocijenjenim tekstovima.

Navedeno razilaženje moglo bi biti metodološke naravi. Smatramo da našu tvrdnju potvrđuju dvije važne činjenice: statistički značajno veća učestalost označivača okvira u engleskim tekstovima i statistički značajno veća učestalost neprimjerene uporabe prije svega označivača prijelaza u njemačkim tekstovima (v. dolje).

Pregled uporabe pojedinih označivača još bolje pokazuje sličnosti i razlike između engleskoga i njemačkoga. Tako je u obama korpusima raznovrsnost označivača prijelaza adverbzativnoga značenja malena, s time da je najzastupljeniji *but* odnosno *aber*. Razlika je u tome što je *aber* u njemačkim tekstovima učestaliji nego *but* u engleskim (*aber*: $f = 142$, $rf = 6,9$; *but*: $f = 98$, $rf = 4,9$), a to je sukladno rezultatima u Pavičić Takač i suradnika (2020). Prema potonjoj studiji, koja se usredotočuje na označivače adverbzativnoga značenja, najzastupljeniji su označivači u inojezičnim tekstovima na engleskome i njemačkome oni koji su tipični za niže razine komunikacijske jezične kompetencije (*but*, *on the other hand*, *aber* i *doch*) – navedeni se i prema našim rezultatima ubrajaju u najučestalije. No naši govornici engleskoga kao stranoga jezika uz navedene rabe i izraze tipične za više razine (v. gore), što govori u prilog tomu da oni posjeduju nešto bolju ovladanost tim izrazima. Taj je zaključak u skladu s rezultatima istraživanja koje su proveli Yüksel i Kavanoz (2018). Za uvid u uporabu označivača okvira provjerena je učestalost podskupine koja se koristi za označavanje redosljeda argumenata (engl. 'sequencing'):

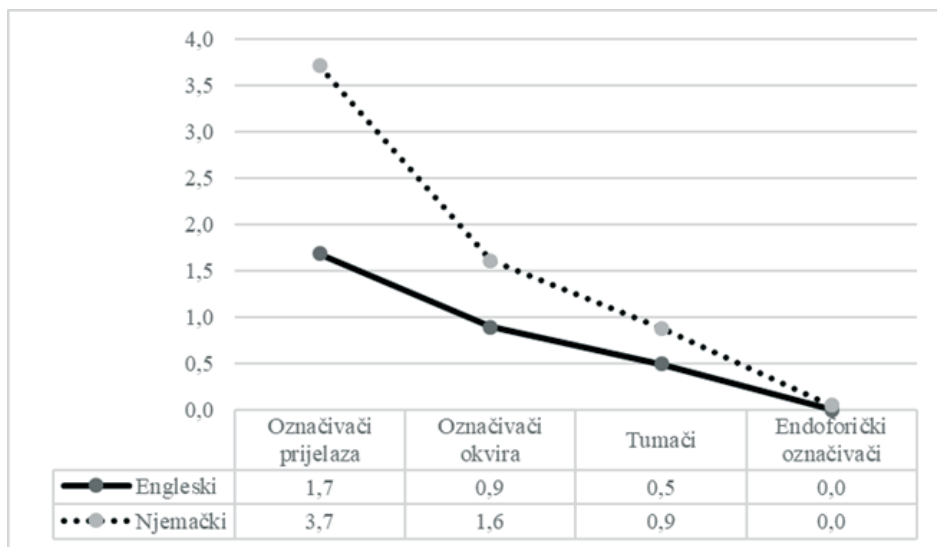
Tablica 7. Učestalost izraza za označavanje redosljeda argumenata u argumentacijskim esejima na engleskome i njemačkome jeziku

označivač	f	rf	označivač	f	rf
<i>first(ly)</i>	51	2,5	<i>erst / als Erstes / das Erste</i>	17	0,8
<i>second(ly)</i>	28	1,4	<i>zweit / als Zweites / das Zweite</i>	14	0,7
<i>thirdly</i>	1	0,1	<i>drittens</i>	0	0,0

Prema podatcima o relativnim frekvencijama tih izraza jasno je da se redosljed argumenata češće eksplicitno označava u engleskim tekstovima. Uzimajući u obzir prijašnje rezultate u vezi s uporabom označivača okvira u bolje ocijenjenim tekstovima (Noble 2010: 157), čini se da nešto veća učestalost ovih označivača u engleskom jeziku također govori u prilog tomu da su inojezični govornici engleskoga jezika u našem istraživanju dostigli nešto višu razinu diskursne kompetencije nego inojezični govornici njemačkoga jezika unatoč tomu što su obje skupine ispitanika ta jezična sredstva upoznali u okviru pripreme za pisanje eseja na državnoj maturi. Kao obrazloženje tvrdnje da je diskursna kompetencija viša u inojezičnih govornika engleskoga jezika može se navesti već spomenuti podatak o većemu prosječnom broju godina učenja engleskoga jezika te većoj izloženosti engleskomu jeziku.

Kako korpus za ovo istraživanje obuhvaća kraće tekstove i relativno nespecifičnu tekstnu vrstu, uz rijetke iznimke uglavnom se ne može uočiti utjecaj materinskoga jezika o kojemu govore prethodna istraživanja (Mauranen 1993; Valero-Garcés 1996; Hong i Cao 2014).

Relativne se frekvencije neprimjereno uporabljenih označivača u tekstovima na engleskome i njemačkome jeziku razlikuju i ako se gledaju pojedine vrste označivača (usp. slika 2).

Slika 2. Zastupljenost neprimjereno uporabljenih interaktivnih metadiskursnih označivača u tekstovima na engleskome i njemačkome jeziku (rf)

Primjenom Mann-Whitneyjeva U-testa provjereno je postoje li statistički značajne razlike između engleskoga i njemačkoga jezika s obzirom na neprimjerenu uporabu označivača.

Tablica 8. Rezultati Mann-Whitneyjeva U-testa za varijablu neprimjereno uporabljeni interaktivni metadiskursni označivači

Varijabla	U	z	p
Ukupan broj neprimjereno uporabljenih interaktivnih metadiskursnih označivača: engleski – njemački	2740,000	-2,230	,026*

Rezultati Mann-Whitneyjeva U-testa potvrdili su da postoji statistički značajna razlika između tekstova na engleskome i njemačkome jeziku ako se promatra ukupan broj neprimjereno uporabljenih označivača.¹¹ U tekstovima na njemačkome jeziku veća je učestalost neprimjerene uporabe tih sredstava.

Gore su navedeni primjeri iz korpusa kojima se prikazuju neprimjereno, odnosno netočno korišteni interaktivni metadiskursni označivači. U obama su korpusima uočene slične pojave: nepoznavanje značenja izraza, nepoznavanje uvjeta uporabe označivača, nesposobnost određivanja odnosa među propozicijama, što za posljedicu ima izbor neprikladnoga izraza, gomilanje istih ili istovrsnih označivača, nepoznavanje načina integracije označivača u tekst (sintaksa, zarez), nepoznavanje oblika označivača te nepoznavanje pisanja. Problemi na razini sintakse i pravopisa u vezi s uporabom označivača ne moraju dovesti do poteškoća u sporazumijevanju

11 Budući da rezultati nisu pokazali statistički značajne razlike između tekstova na engleskome i njemačkome jeziku s obzirom na pojedine vrste označivača, ti se rezultati ovdje ne navode.

i mogu se shvatiti kao odraz poznavanja sintakse i pravopisa općenito. Međutim, ostale navedene pojave čine metadiskursne označivače nefunkcionalnima te uzrokuju probleme u sporazumijevanju. Pojedini nedostaci uporabe interaktivnih metadiskursnih označivača uočavaju se tek kada se uzme u obzir širi kontekst. Izrazi koji se pojavljuju u nizovima (*first, second... / erstens, zweitens...*) kvare koherentnost teksta zato što se ne upotrebljavaju istodobno ili zato što se rabe za povezivanje dijelova teksta različite razine iako se njihovim odabirom implicira da su povezani dijelovi teksta iste razine. Neprimjerena bi uporaba tih sredstava mogla biti posljedica povratnoga učinka poduke o kojemu govore Pavičić Takač i suradnici (2020): poučeni kako su prije svega označivači prijelaza i označivači okvira važni za kvalitetu teksta, inojezični govornici ih nastoje upotrijebiti u tekstovima u „dovoljnome broju“ zanemarujući pritom njihovo značenje i obilježja uporabe te konkretan kontekst u kojemu ih rabe.

4. Zaključak

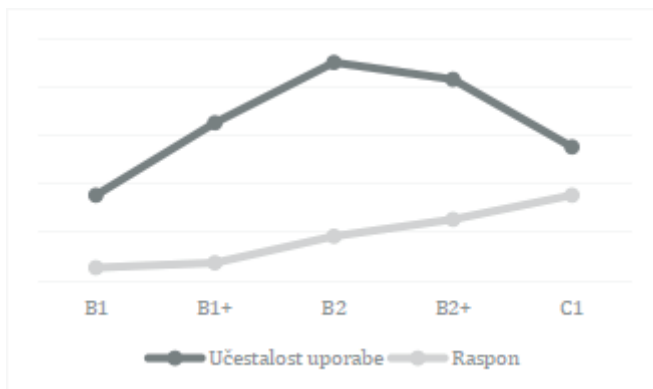
Usporedba korpusa tekstova na engleskome i njemačkome jeziku u ovome istraživanju pokazuje višu razinu ovladanosti aspektima diskursne kompetencije učenika engleskoga jezika s obzirom na udio neprimjereno uporabljenih interaktivnih metadiskursnih označivača, razlike u učestalosti označivača prijelaza i označivača okvira i prisutnosti izraza tipičnih za više razine. Interaktivni metadiskursni označivači koji se rabe za povezivanje dviju susljednih propozicija u obama se jezicima najčešće upotrebljavaju primjereno čime se doprinosi koherentnosti teksta. Više se problema u obama jezicima uočava u uporabi označivača za povezivanje dijelova teksta koji nadilaze pojedinačne propozicije, odnosno za povezivanje većih smislenih cjelina teksta. Takva uporaba unosi nejasnoće u tekst i ugrožava koherentnost teksta, a po svojoj je prilici posljedica nedovoljno razvijene sposobnosti sagledavanja globalne razine teksta.

Za shvaćanje uporabe i ovladanosti metadiskursnim označivačima od posebne je važnosti analiza neprimjerene uporabe. Manji je problem identificirati slučajeve neprimjerene uporabe, no identificirati uzrok koji je doveo do neprimjerene uporabe predstavlja nezgodan pothvat zato što u neprimjerenoj uporabi nije jasno je li problem u poznavanju semantike i pragmatike dotičnoga jezičnog sredstva ili o nesposobnosti govornika da dobro odredi u kojemu odnosu stoje dijelovi teksta zbog čega dolazi do izbora neprimjerena označivača ili je riječ o čemu sasvim drugom. Psiholingvističke bi istraživačke metode, poput glasnoga navođenja misli, mogle dovesti do podataka o tome zašto se govornici koriste pojedinim označivačima i što dovodi do problema u njihovoj uporabi.

Opis diskursne kompetencije na razini B2, koji spominje poznavanje konvencija i sposobnost proizvodnje dobro strukturiranih i koherentnih tekstova, Hylandov (2004a) zaključak o uporabi interaktivnih metadiskursnih označivača u člancima,¹² prijašnja istraživanja o njihovu utjecaju na razumijevanje teksta (Reitbauer 2001; Aguilar Pérez i Arnó Macià 2002; Zarrati i sur. 2014) te rezultati analize uporabe interaktivnih metadiskursnih označivača u argumentacijskim esejima inojezičnih

12 »Where texts are intended for a specialist audience, as in research papers, we find fewer textual devices« (Hyland 2004a: 116).

govornika engleskoga i njemačkoga kojima je materinski jezik hrvatski upućuju na to da ovladavanje interaktivnim metadiskursnim označivačima izuzetno pojednostavljeno opisuje sljedeći prikaz.

Slika 3. Pojednostavljeni prikaz tijeka ovladavanja interaktivnim metadiskursnim označivačima s obzirom na učestalost uporabe i raspon

Slika 3 odražava rezultate prethodnih istraživanja i istraživanja predstavljena ovim radom pretpostavljajući da se učestalost uporabe i raspon korištenih sredstava povećavaju kako se inojezični govornik približava razini B2, a na razini B2+ i C1 zbog postupna ovladavanja načinima implicitnoga označavanja odnosa među dijelovima teksta, smanjuje se učestalost uporabe tih sredstava. No istovremeno raspon tih sredstava i dalje raste zato što inojezični govornik ovladava izrazima tipičnima za određene registre, stručne jezike i sl.

S obzirom na utvrđene slučajeve neprimjerene uporabe interaktivnih metadiskursnih označivača, kao i na pozitivan učinak poduke u ovome području, o čemu je bilo govora u pregledu dosadašnjih istraživanja (usp. Hernández 2008; Sadeghi i Kargar 2014; DavatgariAsl i Moradinejad 2016), pedagoške se implikacije rezultata ovoga istraživanja odnose na eksplicitnu poduku obilježja uporabe interaktivnih metadiskursnih označivača u stranome jeziku s osobitim osvrtom na njihovu uporabu za povezivanje većih smislenih cjelina teksta radi uspostavljanja i održavanja koherentnosti teksta na globalnoj razini.

Literatura

- Ädel, A. 2006. *Metadiscourse in L1 and L2 English*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Aguilar Pérez, M.; Arnó Macià, E. 2002. "Metadiscourse in lecture comprehension: does it really help foreign language learners?" *Atlantis*, 24, 1, 7–21.
- Bagarić Medve, V. 2012. *Komunikacijska kompetencija. Uvod u teorijske, empirijske i primijenjene aspekte komunikacijske kompetencije u stranome jeziku*. Osijek: Filozofski fakultet.
- Balažić Bulc, T.; Požgaj Hadži, V. 2017. „Interakcijske retoričke strategije u znanstvenom diskursu (na primjeru znanstvenog jezika Ivana Ivasa)“. *Govor*, 34, 2, 127–151.
- Bolton, K.; Nelson, G.; Hung, J. 2002. "A corpus-based study of connectors in student writing: Research from The International Corpus of English in Hong Kong (ICE-HK)". *International Journal of Corpus Linguistics*, 7, 2, 165–182.
- Breindl, E. 2016. "Konnexion in argumentativen Texten. Gebrauchsunterschiede in Deutsch als L2 vs. Deutsch als L1". d'Avis, Franz; Lohnstein, Horst (ur.). *Normalität in der Sprache*. Hamburg: Buske, 37–64.
- Carrió-Pastor, M. L. 2013. "A contrastive study of the variation of sentence connectors in academic English". *Journal of English for Academic Purposes*, 12, 192–202.
- Chen, C. W. 2006. "The use of conjunctive adverbials in the academic papers of advanced Taiwanese EFL learners". *International Journal of Corpus Linguistics*, 11, 1, 113–130.
- DavatgariAsl, H.; Moradinejad, A. 2016. "The Effect of Explicit Instruction of Discourse Markers on Iranian EFL Learners' Speaking Ability". *Journal of Applied Linguistics and Language Research*, 3, 5, 190–202.
- Granger, S.; Tyson, S. 1996. "Connector usage in the English essay writing of native and non-native EFL speakers of English". *World Englishes*, 15, 1, 17–27.
- Hernández, T. 2008. "The Effect of Explicit Instruction and Input Flood on Students' Use of Spanish Discourse Markers on a Simulated Oral Proficiency Interview". *Hispania*, 91, 3, 665–675.
- Hong, H.; Cao, F. 2014. "Interactional metadiscourse in young EFL learner writing. A corpus-based study". *International Journal of Corpus Linguistics*, 19, 2, 201–224.
- Hyland, K. 2004a. *Disciplinary Discourses. Social Interactions in Academic Writing*. Michigan Classics Edition: Michigan.
- Hyland, K. 2004b. "Disciplinary interactions: metadiscourse in L2 postgraduate writing". *Journal of Second Language Writing*, 13, 133–151.
- Hyland, K. 2005. *Metadiscourse. Exploring Interaction in Writing*. London – New York: Continuum.
- Hyland, K. 2017. "Metadiscourse: what is it and where is it going?" *Journal of Pragmatics*, 113, 16–29.
- Intaraprawat, P.; Steffensen, M. S. 1995. "The Use of Metadiscourse in Good and Poor ESL essays". *Journal of Second Language Writing*, 4, 3, 253–272.
- Jokić, N. 2017. "Metadiscourse in ELF spoken discourse of Erasmus students in Austria". *AAA: Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik*, 42, 2, posebno izdanje „Metadiscourse in interactive contexts“, 211–223.
- Kibler, A. K.; Salerno, A. S.; Palacios, N. 2014. "“But Before I Go to My Next Step’: A Longitudinal Study of Adolescent English Language Learners’ Transitional

- Devices in Oral Presentations". *TESOL Quarterly*, 48, 2, 222–251.
- Mauranen, A. 1993. "Contrastive ESP Rhetoric: Metatext in Finnish-English Economics Texts". *English for Specific Purposes*, 12, 3–22.
- Milton, J.; Tsang, E. S. C. 1993. "A corpus-based study of logical connectors in EFL students' writing: Directions for future research". Perbertom, R.; Tsang, E. S. C. (ur.). *Studies in Lexis*. Hong Kong: Hong Kong University Press, 215–246.
- Noble, W. 2010. "Understanding Metadiscourse Use: Lessons from a 'Local' Corpus of Learner Academic Writing". *Nordic Journal of English Studies*, 145–169.
- Parise, P. 2013. "Mind the Gap: Interpretations of Sentence-Initial Coordinating Conjunctions in Linguistic Studies of L2 and L1 Writing". *BULLETIN of Kanagawa Prefectural Institute of Language and Culture Studies*, 2, 117–130.
- Pavičić Takač, V.; Bagarić Medve, V. 2013. *Jezična i strategijska kompetencija u stranome jeziku*. Osijek: Filozofski fakultet.
- Pavičić Takač, V.; Kružić, B.; Vakanjac Ivezić, S. 2020. "A Corpus-driven Exploration of Lexical Discourse Markers in L2 Academic Texts". Carrió-Pastor, M. L. (ur.). *Corpus Analysis in Academic Discourse: Academic Discourse and Learner Corpora*. New York: Routledge, 169–190.
- Pavičić Takač, V.; Vakanjac Ivezić, S. 2019. "Frame markers and coherence in L2 argumentative essays". *Discourse and Interaction*, 46–71.
- Pon, L.; Kramarić, M. 2018. „Zum Gebrauch der Konjunktion 'und' in schriftlichen Produktionen kroatischer DaF-Lernender". *Strani jezici: časopis za primijenjenu lingvistiku*, 46, 1/2, 41–63.
- Reitbauer, M. 2001. "Are you with me? Talking to Readers in Academic Discourse: An Empirical Investigation into Using Metadiscourse as a Means of Improving Reading Comprehension". *AAA: Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik*, 26, 2, 199–211.
- Sadeghi, B.; Kargar, A. 2014. "The Effect of Explicit Instruction of Discourse Markers on EFL Learners' Writing Ability". *International Journal of Educational Investigations*, 1, 1, 328–338.
- Shi, W.; Han, J. 2014. "Research on Writing Samples from the Perspective of Metadiscourse". *English Language Teaching*, 7, 11, 151–158.
- Silić, J.; Pranjković, I. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Tankó, G. 2004. "The use of adverbial connectors in Hungarian university students' argumentative essays". Sinclair, J. McH. (ur.). *How to Use Corpora in Language Teaching*. Amsterdam: Benjamins, 157–181.
- Tyler, A. 1992. "Discourse Structure and the Perception of Incoherence in International Teaching Assistants' Spoken Discourse". *TESOL Quarterly*, 26, 4, 713–729.
- Vande Kopple, W. J. 2012. "The importance of studying metadiscourse". *Applied Research on English Language*, 1, 2, 37–44.
- Valero-Garcés, C. 1996. "Contrastive ESP Rhetoric: Metatext in Spanish-English Economics Texts". *English for Specific Purposes*, 15, 4, 279–294.
- Williams, J. 1992. "Planning, Discourse Marking, and the Comprehensibility of International Teaching Assistants". *TESOL Quarterly*, 26, 4, 693–711.
- Yüksel, H. G.; Kavanoz, S. 2018. "Dimension of Experience: Metadiscourse in the Texts of Novice Non-Native, Novice Native and Expert Native Speaker". *Advances in*

Language and Literary Studies, 9, 3, 104–112.

Zarrati, Z.; Nambiar, R.; Maasum, T. N. R. T. M. (2014). "Effect of Metadiscourse on Reading Comprehension of Iranian EFL Learners". *3L: The Southeast Asian Journal of English Language Studies*, 20, 3, 27–38.

ZEROJ (2005) = Vijeće Europe. 2005. *Zajednički europski referentni okvir za jezike: učenje, poučavanje, vrednovanje*. Zagreb: Školska knjiga.

ZEROJ (2020) = Council of Europe. 2020. *Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment – Companion volume*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Prilozi

Tablice

Tablica 1. Podatci o ispitanicima

Tablica 2. Podatci o strukturi korpusa

Tablica 3. Klasifikacija interaktivnih metadiskursnih označivača

Tablica 4. Učestalost i (ne)primjerenost uporabe interaktivnih metadiskursnih označivača u argumentacijskim esejima na engleskome jeziku

Tablica 5. Učestalost i (ne)primjerenost uporabe interaktivnih metadiskursnih označivača u argumentacijskim esejima na njemačkom jeziku

Tablica 6. Rezultati Mann-Whitneyjeva U-testa za varijable označivači prijelaza i označivači okvira

Tablica 7. Učestalost izraza za označavanje redosljeda argumenata u argumentacijskim esejima na engleskome i njemačkome jeziku

Tablica 8. Rezultati Mann-Whitneyjeva U-testa za varijablu neprimjerenost uporabljeni interaktivni metadiskursni označivači

Slike

Slika 1. Zastupljenost pojedinih interaktivnih metadiskursnih označivača u tekstovima na engleskome i njemačkome jeziku (*rf*)

Slika 2. Zastupljenost neprimjerenost uporabljenih interaktivnih metadiskursnih označivača u tekstovima na engleskome i njemačkome jeziku (*rf*)

Slika 3. Pojednostavljeni prikaz tijeka ovladavanja interaktivnim metadiskursnim označivačima s obzirom na učestalost uporabe i raspon

INTERACTIVE METADISOURSE MARKERS IN FOREIGN LANGUAGE TEXTS AT THE B2 LEVEL

Abstract

Discourse competence is a very important component in the structure of communicative language competence and it refers to the ability to design texts. One important aspect of text production is the appropriate use of interactive metadiscourse markers.

This paper studies the use of interactive metadiscourse markers by Croatian foreign language users of English and German at the B2 level according to the CEFR. Using a writing task as an instrument, a corpus of argumentative essays containing 82 texts per language was collected. The texts were analysed with regard to the use of interactive metadiscourse markers using Hyland's (2005) classification. The qualitative and the quantitative analyses were conducted using The Sketch Engine tool and the SPSS 20 program respectively.

The frequency of the use of frame markers, the presence of expressions typical for higher levels of communicative language competence, the range of types of interactive metadiscourse markers, and the proportion of inappropriately used expressions indicate a better mastery of interactive metadiscourse markers by foreign language learners of English. The use of expressions to indicate the order of steps in argumentation by the participants of both groups reveals certain shortcomings with regard to the ability of the global organization of the text. The use of expressions typical of spoken language can be observed among individual participants, regardless of their language.

A better understanding of the mastery of interactive metadiscourse markers and especially the problems they pose would be possible through gaining insight into the text production process using psycholinguistic research methods during or after the writing tasks, given that the analysis of the participants' texts can only identify, but not explain, cases of the inappropriate use of interactive metadiscourse markers.

Key words: interactive metadiscourse markers, English as a foreign language, German as a foreign language, discourse competence, B2 level.